

Türkiye' de ve Sakarya' da Tarım Ürünleri Ticareti ve Karşılaşılan Engeller

Doç.Dr. Selim İNANÇLI
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
İktisat Bölümü

1- Giriş

Tarım, insanların temel gıda ihtiyaçlarını karşılayan, sanayi sektörüne önemli oranda girdi sağlayan, istihdam yaratan, GSYİH' yı arttıran önemli bir sektördür. Tarımsal üretim potansiyeli yüksek olan ülkelerde tarım ve işlenmiş tarım ürünleri ihracatı genel ihracat içinde büyük bir paya sahiptir. Dünya nüfusunun giderek artması, teknolojik gelişmede görülen hızlı ilerleme ve ihtiyaçların artması, tarımsal ürünlere olan ihtiyacı arttırmakta bu da sektörü giderek stratejik hale getirmektedir.

Türkiye coğrafi yapısı, iklim özellikleri itibariyle tarımsal potansiyel açısından zengin bir ülkedir. Sektör, ülkenin üretim ve kalkınmasında önemli bir yere sahip olmuştur. Tarım Türkiye'nin iç piyasada gıda ihtiyacının büyük miktarını karşılamakla birlikte ihracat içinde de önemli bir paya sahiptir. Sakarya diğer iller arasında tarımsal potansiyeli yüksek olan bir ildir. Tarımsal ürün ihracatı Türkiye' nin olduğu gibi Sakarya ili GSYİH içinde önemli bir paya sahiptir. Türkiye'nin tarımsal ürün portföyü içinde ihracatta öne çıkacak ürünlerin iyi analiz edilip tespit edilmesi, il bazında da ihracata dönük ürün odaklı üretim politikalarının belirlenmesi ve uygulanması gerekmektedir.

2- Türkiye' de Tarım Ürünleri Ticareti ve Karşılaşılan Engeller

2.1- Türkiye' de Tarım Ürünleri Ticareti

Tarım sektörü açısından yüksek potansiyele sahip olan Türkiye hem iç tüketimin hem de dış talebin karşılanmasında önemli işlevi yerine getirmektedir. Ülke, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinin en büyük üreticisi ve ihracatçısıdır. Türkiye'nin iklim ve coğrafyası, meyve-sebzelerde çeşitliliği ve doğal koşullarda yetiştirilmesini mümkün kılmaktadır. Organik ürün yetiştirilmesi ve ihracı Türkiye için fırsatlar yaratmaktadır.

Dünyanın birçok ülkesiyle karşılaştırıldığında Türkiye’ de hemen hemen her mevsimde ve her bölgede meyve ve sebze üretimi söz konusudur. Fakat belirli bölgeler bu ürünler üretiminde daha fazla pay almaktadır. Örneğin Akdeniz ve Ege bölgesi Türkiye toplam meyve üretiminin % 54’ünü ve sebze üretiminin ise %49’unu sağlamaktadır. Son 30 yıl içerisinde ülkemizde meyve ve sebze tüketimi genel olarak artış eğilimi göstermektedir. Meyve ve sebze ürünleri, gerek sanayi üretimi ve gerekse ihracatımızda önemli bir yer tutmakta olup toplam tarım ürünleri ihracatımızın yaklaşık % 25’ini oluşturmaktadır. Türkiye, 2015 yılı verilerine göre dünya tarım ürünleri ticareti içinde 17 milyar \$ ile 26. sırada yer almaktadır. Tarım ürünlerinin Türkiye’nin toplam ihracatı içindeki payı ise 1,581 milyon \$ ile % 14.5 paya sahiptir. Bunun % 10’ lık kısmını bitkisel ürünler, % 1,5’ lik kısmını hayvansal ürünler, % 3’ lük kısmını ise orman ürünleri oluşturmaktadır. Türkiye başta AB ülkeleri olmak üzere pek çok ülkeye tarımsal ürün ihraç etmektedir. İhraç edilen başlıca tarım ürünleri ise fındık, kuru incir, çekirdeksiz üzüm, Antep fıstığı, kayısı, tütün, yaş sebze ve meyveden oluşmaktadır.

TÜİK verilerine göre Türkiye’nin 2000-2015 yılları arasındaki Tarım ürünleri ticareti şu şekildedir.

Tablo-1 Türkiye’nin Tarım Ürünleri Ticareti (Milyon \$)

Yıllar	Tarım Ürünleri İhracatı	Tarım Ürünleri İthalatı	Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
2000	3,856	4,156	-300	92,8
2001	4,349	3,081	1,269	141,2
2002	4,052	3,995	57	101,4
2003	5,257	5,265	-8	99,8
2004	6,501	6,059	442	107,3
2005	8,309	6,481	1,829	128,2
2006	8,634	7,286	1,348	118,5
2007	9,769	9,812	-43	99,6
2008	11,474	12,038	-1,564	88
2009	11,191	9,631	1,559	116,2
2010	12,664	12,881	-216	98,3
2011	15,279	17,574	-2,295	86,9
2012	15,994	16,371	-376	97,7
2013	17,739	16,916	823	104,9
2014	18,753	18,061	693	103,8
2015	18,792	18,521	271	101,4

Kaynak: Bu Tablo TÜİK, Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına (SITC, Rev.3) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

Tablo-1 de görüldüğü gibi Türkiye' nin tarım ürünleri ihracatı 2008 yılı sonrası uluslararası finansal kriz dönemi hariç sürekli artış göstermiştir. Tarım ürünleri ithalatı ise kriz sonrası 2009 yılında düşmüş, diğer dönemlerde ise istikrarlı bir şekilde artmıştır. Tarım ürünleri ticareti dengesi belirli dönemlerde açık vermesine rağmen 2012 yılı sonrası sürekli fazla vermiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise sürekli olarak yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin ürün gruplarına göre tarım ürünleri ticareti incelendiğinde ise hububat, bakliyat ve yağlı tohumlar, yaş sebze ve meyve, işlenmiş sebze ve meyve mamulleri, kuru meyve ve mamulleri, fındık ve mamulleri, zeytin ve zeytinyağı, tütün ve mamulleri, süs bitkileri başlıca ihraç ürünleri arasında yer almaktadır.

Tablo-2 Türkiye'nin Başlıca Ürün Gruplarına göre Tarım Ürünleri İhracatı (Milyon \$)

Ürünler	2014	2015	Tarım Ürünlerinin Genel Dış Tic.İçindeki Payı-2015
Tarım	22,078	21,991	14,4
Bitkisel Ürünler	15,335	15,445	10,1
Hububat, Bakliyat ve Yağlı Tohumlar	6,941	6,439	4,2
Yaş Sebze ve Meyve	2,403	2,257	1,5
Meyve ve Sebze Mamuller	1,409	1,353	0,9
Kuru Meyve ve Mamulleri	1,449	1,418	0,9
Fındık ve Mamulleri	1,827	2,610	1,7
Zeytin ve Zeytin Yağı	332	211	0,1
Tütün ve Mamulleri	889	1,076	0,7
Süs Bitkileri	83	80	0,1

Kaynak: Bu Tablo TÜİK, Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına (SITC, Rev.3) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

Tablo-2' de Türkiye'nin ürün gruplarına göre tarım ürünleri ihracatı incelendiğinde bitkisel ürünler ilk sırada yer almakta, onu hububat, bakliyat ve yağlı tohumlar izlemekte, Fındık ve mamulleri üçüncü sırada, yaş sebze ve meyve dördüncü sırada yer almaktadır. Diğer ürünlerin ihracat içindeki payı ise düşük düzeyde kalmıştır. 2015 yılı itibariyle tarım ürünlerinin genel dış ticaret içindeki payı ise % 14,4 düzeyindedir.

2.2- Türkiye' de Tarım Ürünleri Ticaretinde Karşılaşılan Engeller

Dünya Ticaret Örgütü (WTO), sanayi ürünleri ile ilgili dünya ticareti önünde tarife ve tarife benzeri kısıtlamaları önemli ölçüde indirmiş, çoğu sanayi ürünü üzerinde ise tamamen kaldırmıştır. Ancak AB ülkelerinin tarımsal ürünler üzerinde uyguladıkları yoğun koruma tedbirleri ve ülkeler arasında tarımsal ürün maliyetlerindeki farklılıklar nedeniyle ticari engellerin önlenmesi konusunda önemli bir ilerleme sağlanamamıştır. WTO' nun son iki round görüşmeleri olan Uruguay ve Doha' da tarımsal ürünler

üzerinde uygulanan korumacı önlemlerin kaldırılması konusu ele alınsa da günümüze kadar bu konuda önemli bir gelişme sağlanamamıştır.

Bu kapsamda tarım ürünleri ticaretinde engel oluşturan tarife dışı engeller daha çok teknik engeller şeklinde ve ithalat ile ihracatta uygulanan kontrol belgeleri, ithal lisansları, ithalat kısıtlama ve yasakları şeklinde ortaya çıkmaktadır.

- **Görünmez Engeller;** ithal edilen ve iç pazarda üretilen ürünler için eşit derecede uygulanan teknik yönetmelik ve standartlar, ürünün pazarda satışa sunulması sırasında uygulanmaktadır. Bunlar sağlık, hijyen, bitki sağlığı ve güvenliği yönetmelikleri olduğu kadar çeşitli paketleme ve ambalaj kurallarını da içermektedir.
- **İthalat lisansları, Kısıtlamaları ve Yasakları;** Genellikle Türkiye' nin AB ülkeleri ile ticaretinde karşılaşılmaktadır. İhracata konu olan bazı tarım ürünleri üzerinde kontrol belgesi uygulanmaktadır. İthal lisansları aslında miktar ve içerik kontrolüne ilişkin bir tedbir (kota) olup, uygulayan ülkenin iç sanayisinin yeterli rekabet gücüne sahip olmadığı ürünleri için kullanılır.
- **İdari ve Teknik Engeller;** Tarımsal ürünlerin kalite, sağlık ve çevre standartları ve düzenlemeleri ile uyumlu olmasını sağlamak amacıyla uygulanmaktadır. Anlaşma, paketleme, etiketleme, standartlar, muayene ve sertifikasyon prosedürlerinin uluslararası ticarete gereksiz engel yaratmalarını önlemeyi amaçlar. Doğrudan korumacılıkla ilgisi olmasa bile, hükümetler tarafından alınan kararlar ile koyulan çok sayıdaki kurallardan oluşmaktadır. Tarım ürünleri ticaretinde tarife dışı engellere yönelik düzenlemeler DTÖ Kuruluş Anlaşmalarının ekli anlaşmalarından olan Ticarete Teknik Engeller Anlaşmasında, Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşmasında ve Tarım Anlaşmasında düzenlenmektedir. Bu tür engeller ile Türkiye'nin AB ülkeleri ve diğer ülkelere yönelik tarım ürünleri ticaretinde karşılaşılmaktadır. Geçmiş yıllarda Rusya'nın Türkiye' den sebze ve meyve ithalatı sırasında yapılan ürün kontrolleri sonucu kullanılan ilaç ve hormon dozajlarının yüksek düzeyde çıkması nedeniyle bu ürünlerin ithalatını yasaklaması örnek gösterilebilir.
- **Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması;** WTO-Uruguay Round çerçevesinde akdedilen anlaşmalardan biri olan Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması, ülkelerin gıda güvenliğini sağlamak, hayvanların sağlığını korumak ve bitkilerin hastalıklardan korunmasını temin etmek amacıyla alabilecekleri tedbirlerin içerik ve sınırlarını belirlemektedir. Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşmasının baslıca amacı, yerel SBS önlemlerinin uluslararası ticarete olumsuz etkisinin ve korumacı amaçlarla kullanılmasını önlemek olarak belirtilmiştir. Fakat Anlaşma, gıda güvenilirliği ve bitki sağlığını koruma konularında ülkelerin kendi standartlarının ve diğer yasal yaptırımların uygulanması konusuna da sıcak bakılmaktadır.

3- Sakarya' da Tarım Ürünleri Ticareti ve Karşılaşılan Engeller

3.1- Sakarya' da Tarım Ürünleri Üretimi ve Ticareti

Sakarya ilinde tarım yapılan topraklar 245 bin 356 hektar genişlikle ilin topoğrafik alanının yaklaşık %49'unu kaplamaktadır. Bu alanların önemli bir kısmı da 1. sınıf tarım arazi statüsündedir. İl tarımsal ürünler üretiminde tarla ürünleri, sebze ve meyve ürünleri dışında, ayrıca son yıllarda gelişmeye başlayan ve bugün yoğun bir faaliyet alanı olarak görülen seracılık ürünleri ve süs bitkileri de üretilmektedir. İldeki tarımsal gelirden en yüksek pay hayvancılık sektörüne aittir. Meyvecilik gelirleri içinde fındık ise başta yer almaktadır. Ancak fındığa dayalı sınai tesis yatırımlarının artması ve gelişmesi fındık ve fındık ürünleri ihracatının artmasına neden olmaktadır.

İlin kuzeyinde fındık, orta kuşakta tarla ziraatı, güneyinde meyvecilik hâkimdir. Son yıllarda etlik piliç yetiştiriciliği ile dış mekân süs bitkisi yetiştiriciliği hızla gelişmektedir.

Son verilere göre Tarımsal faaliyette bulunan 58.170 işletmenin bulunduğu tahmin edilen ilde işletmelerin % 41'i yirmi dekarın altında arazi büyüklüğüne sahiptir. Arazi varlığı yüz dekarın üzerinde olan işletmelerin oranı ise sadece % 2,81'dir. Tarımsal işletmelerde büyük çoğunlukla hayvansal ve bitkisel üretim beraber yapılmaktadır.

Ülke genelinde tarım sektörü GSMH içinde % 8'lik pay almakta iken Sakarya'da % 24'lük pay ile ilk sırada yer alarak sanayiye kaynak aktaran itici bir güç konumundadır. İl tarım arazisinin %44,68'lik bölümü tarla alanı olarak kullanılmaktadır. Bu alanın % 44,61'inde üretilen mısır, ekim alanları açısından olduğu gibi endüstride kullanımı açısından da önemli bir yer almaktadır. Tarla alanı dışında ikinci önemli grubu ise meyve alanları oluşturmaktadır. Meyve tarımı tarım arazisinin %31'lik bölümünü kapsamaktadır. İl meyve alanlarının önemli bir bölümünü ise fındık oluşturmaktadır. Tarla alanı olarak kullanılan tarım arazisinin 93.300 hektarlık bölümünde başta mısır ve buğday olmak üzere tahıl ürünleri üretimi yapılmaktadır. Yine tarla alanlarında baklagiller ve şeker pancarı gibi endüstriyel bitkiler; ayçiçeği gibi yağlı tohumlar ve başta patates olmak üzere yumru bitkilerin üretimi yapılmaktadır. Bunların yanında seracılık ve süs bitkileri yetiştiriciliği ilde son yıllarda hızla gelişmekte ve üretim değerleri önemli miktarda artmaktadır.

Arazilerin küçük ve parçalı olması ilin tarımsal geleceğinde sebzeçilik sektörünü ön plana çıkarmaktadır. İlde açık ve örtü altı sebze kültürünün gelişmesi; ekim alanları, çeşitlilik ve üretimde kayda değer artışlar getirmiştir. İlde fındık yetiştiriciliği yapılan alan, toplam tarım alanlarının % 28'sine tekabül etmektedir. Bu alandan elde edilen fındık geliri, tarımdan elde edilen gelirin % 18'i, meyvecilikten elde edilen toplam gelirin % 66'sını oluşturmaktadır. Fındık, il ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. İl

genelinde üretim payı olarak % 3 gibi küçük bir paya sahip olan bağcılık sektörü, özellikle Geyve ve Pamukova ilçelerinde önemli ölçüde çiftçi ailesinin asli geçim kaynağıdır.

Sakarya ili tarımsal ürünler üretiminde en önemli gelir kaynağını tarla bitkileri oluşturmaktadır. İl tarımında buğday, mısır, şekerpancarı, patates ve ayçiçeği üretimi büyük önem taşır. Türkiye mısır üretiminin yaklaşık %12'ini karşılayan Sakarya ilinde, yılda ortalama olarak 400-500.000 ton mısır üretimi yapılmaktadır. Tarla bitkileri arasında mısır ekilişlerinin özel bir önemi vardır. Çünkü Sakarya'da her yıl ortalama 50.000 ha alanda ekimi yapılan mısıra, endüstri sahasından, hayvan yetiştiricilerinden ve haşlamalık olarak tüketiciler tarafından talep oluşmaktadır. Mısırdan sonra buğday, şekerpancarı, patates ve soğan tarla ürünleri üretiminde önemli ürün grubunu oluşturmaktadır.

İlde sebze üretimi bütün ilçelerde yapılmakla birlikte, Pamukova, Geyve, Adapazarı ve Hendek ilçesi ticari anlamda sebzeçiliğin yapıldığı yerlerdir. Bu ilçeler, büyük tüketim merkezlerine (İstanbul, Kocaeli, Ankara) yakınlıklarının da avantajını kullanarak il tüketiminin yanı sıra, il dışı tüketimi de karşılamaya yönelik sebze ürünleri yetiştiriciliği yapmaktadırlar. İlin ağırlıklı sebze ekilişleri arasında domates, başlahana, sivri biber, karpuz, hıyar, kavun, taze fasulye, biber, balkabağı, lahana, ıspanak ve patlıcanı saymak mümkündür.

Sakarya ili meyve üretiminde en önemli ürünler arasında başta fındık olmak üzere elma, üzüm armut, ayva, çilek ve kiraz üretimleri de önemli bir yere sahiptir. İl meyve üretiminin Marmara Bölgesi ve Türkiye içindeki yeri incelendiğinde ise; özellikle fındık üretiminin önemli yer tuttuğu dikkati çekmektedir. İl fındık üretimi Türkiye üretiminin ise %20'sini oluşturmaktadır. Ayva üretimi ise Bölge üretiminin %30'unu, Türkiye üretiminin de %9'unu karşılamaktadır.

İklim ve konumun uygunluğu itibarıyla, özellikle dış mekân süs bitkiciliği üretiminde, örgütlenmenin de teşviki ile önemli gelişmeler kaydedilmiş, süs bitkileri üretimi Arifiye-Sapanca-Pamukova ekseninde gelecek vadeden bir sektör halini almıştır.

İlde aile başına düşen arazi miktarının çok az olması yanında arazi parçalanması ve parsel büyüklüklerinin asgari seviyelerde olması, diğer tarımsal faaliyetlerin verimlilik sağlayacak şekilde sürdürülmesine imkân vermemekte, üreticilerde birim alandan daha çok gelir getiren ürünlere yönelmektedir. Bu sektörlerin başında ise iç ve dış mekân süs bitkileri üretimi gelmektedir. İlin gerek iklim, gerekse toprak yapısı bakımından iç ve dış mekân süs bitkileri yetiştiriciliğine uygun olması nedeniyle bu alanda yetiştirici sayısı ve yetiştirme alanı hızla artmaktadır. Yine başta İstanbul, İzmir,

Bursa, Ankara olmak üzere diğer bölge ve civar illerimizdeki Belediye park ve bahçe düzenlemelerinde de dış mekân süs bitkilerine yoğun talep olmaktadır. Türkiye'nin ilk Süs Bitkileri Yetiştiricileri Birliği Sakarya'da kurulmuştur.

Görülebileceği üzere Sakarya ilinde pek çok tarım ürünü yetiştirilmesine rağmen aile başına düşen tarımsal arazilerin küçük olması tarımsal üretimi sınırlandırmaktadır. Sebze, meyve, hayvancılık ve ürünleri, iç ve dış mekân süs bitkileri konusunda önemli üretim payına sahip olan il, iç piyasa talebinin önemli kısmını karşılamaktadır.

Tablo-3 Sakarya' nın Tarım Ürünleri Ticareti (Milyon \$)

Yıllar	Sakarya İli Tarım Ürünleri İhracatı	Sakarya İli Tarım Ürünleri İthalatı	Ticaret Dengesi	Türkiye' nin Tarım Ürünleri İhracatı içinde Sakarya İlinin Payı	Türkiye' nin Tarım Ürünleri İthalatı içinde Sakarya İlinin Payı
2010	48,689	6,385	42,304	0,038	0,0049
2011	68,446	7,514	60,932	0,044	0,0042
2012	52,140	6,101	46,039	0,083	0,0037
2013	62.426	14,711	47,715	0.034	0,0087
2014	66,398	12,144	54,254	0,035	0,0066
2015	59,528	9.100	50,428	0,031	0,0048

Kaynak: Bu Tablo TÜİK, Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına (SITC, Rev.3) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

Tablo-3' te Sakarya ilinin tarım ürünleri ihracatı incelendiğinde 2010 yılı sonrası inişli çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. 2010-2015 yılları arasında tarım ürünleri ihracatı ortalama olarak 60 milyon \$'ın üzerinde gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise 59,5 Milyon \$ olmuştur. İlin tarım ürünleri ithalatında ise 2010 sonrası artış ve azalışlar gözlenmiş, 2013 yılında en yüksek düzeye ulaşmış ve daha sonra gerileyerek 2015 yılında 9,1 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Sakarya' nın tarım ürünleri ticaret dengesi incelendiğinde sürekli fazla verdiği görülmektedir. Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatı içinde Sakarya ilinin 2015 yılındaki payı %3,1 olarak gerçekleşirken ithalat içindeki payı ise binde 4.8 düzeyindedir. Bu da Türkiye' nin tarım ürünleri ihracatı içindeki Sakarya' nın payının önemli olduğunu göstermektedir.

Sakarya' nın ürün grupları ihracatı açısından öne çıkan ürünler ise başta hububat, bakliyat, yağlı tohumlar ve mamulleri olmak üzere meyve, sebze ve mamulleri, fındık ve mamulleri, iç ve dış mekân süs bitkileri yer almaktadır.

Tablo-4 Sakarya' nın Başlıca Ürün Gruplarına göre Tarım Ürünleri İhracatı (Bin \$)

Ürünler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Toplam Tarımsal İhracat İçinde Payları-2015
Fındık ve Mamulleri	6,102	4,432	0.394	5,451	1,631	6,720	0,11
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	38,566	45,827	44,046	49,203	51,373	38,373	0,64
Kuru Meyve ve Mamuller	0,459	0,346	0,566	--	0,577	2,115	0,035
Meyve ve Sebze Mamulleri	1,370	1,740	1,841	2,303	4,461	7,206	0,12
Süs Bitkileri ve Mamulleri	1,385	2,948	4,336	3,995	3,242	4,838	0,081
Yaş Meyve ve Sebze	0,806	0,491	0,717	0,554	0,446	0,144	0,002
Zeytin ve Zeytin Yağı	-----	0,012	0,024	0,092	0,242	0,132	0,002

Kaynak: Bu Tablo TÜİK, Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına (SITC, Rev.3) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

Tablo-4' te Sakarya' nın ürün gruplarına göre tarım ürünleri ihracatı incelendiğinde zaman zaman artış ve azalışlar olsa da 2010 yılı sonrası genel olarak arttığı görülmektedir. İhracat içinde öne çıkan ürünler ise % 64 pay ile hububat, bakliyat, yağlı tohumlar ve mamulleri ilk sırada yer alırken onu meyve, sebze ve mamulleri ikinci sırada, fındık ve mamulleri ise üçüncü sırada yer almaktadır, diğer ürünlerin payları ise düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

3.2- Sakarya' da Tarım Ürünleri İhracatında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Marmara bölgesinin doğusunda bulunan Sakarya ili, ulaşım, iç ve dış pazara ulaşabilme konusunda önemli bir konuma sahiptir. Sakarya ilinin topografik olarak % 49' unda tarım yapılabilen, tarım yapılan alanların % 8' si sulanabilmektedir. Toprak kalitesi ve verimliliği oldukça yüksek olan ilde iklimin uygunluğu ve yeterli yağışın gerçekleşmesi yılda 3 defa ekim yapılabilmesine uygun ortam sağlamaktadır. Bütün bu olumlu özelliklere rağmen ilde tarımsal üretim ile ilgili bazı sorunlar bulunmaktadır.

Bunlar;

- Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması, birim üretim maliyetlerinin yüksek olması ve tarla tarımını sınırlaması,
- Bitkisel ve hayvansal üretimin birlikte yapılması,
- İlde seracılık başta olmak üzere kapalı olarak yapılan tarımın yeterli düzeyde gelişememesi,

- Tarla tarımının sınırlı yapılması, ürün çeşitliliğini sınırlaması ve sadece bahçe tarımı için uygun koşulların olması,
- İlde üretilen tarımsal ürünlerin dış talepten çok iç talebi karşılaması, ihracata konu olan ürün sayısının yetersizliği,
- İhracata yönelik üretimi yapılan başta hububat, bakliyat, yağlı tohumlar ve mamulleri olmak üzere meyve, sebze ve mamulleri, fındık ve mamulleri, tavuk eti ürünleri, iç ve dış mekân süs bitkileri konusunda dış ticaret açısından önem oluşturan sağlık ve çevre standartlarının uygulanması konusunda yetersizlikler,

Yukarıda karşılaşılan sorunlar ve sınırlılıklar yanında ilde tarımsal üretimin ve dışa dönük ürün çeşitliliğinin arttırılabilmesi için yapılması gerekenler ise;

- Küçük tarım işletmeciliği kapsamında verimi yüksek ürünlerin belirlenmesi ve üretiminin özendirilmesi,
- İlde seracılık tarımının geliştirilmesi, özendirilmesi ve bu konuda teşvik uygulamalarının arttırılması,
- Arazi ölçeğinin küçük olması nedeniyle bahçe tarımının özendirilmesi ve bu konuda eylem planının hazırlanması,
- Son yıllarda üretimi artan sığır ve tavuk üretme işletmelerinin özendirilmesi ve teşvik edilmesi,
- Sakarya' da öne çıkan iç ve dış mekân süs bitkiciliğinin özendirilmesi ve iç ve dış pazar koşullarının oluşturulması,
- İlde ihracata yönelik ürün çeşitliliğinin arttırılması ve bu konuda tarımsal kurum ve kuruluşlar ile işbirliğinin arttırılması ve eylem planının hazırlanması
- Özellikle dışa dönük üretim yapan tarımsal işletmelerin ihracatlarını kolaylaştıracak olan sağlık, çevre gibi uluslararası standartlara ve düzenlemelere uyum sağlamaları, DTÖ' nün sağlık ve bitki sağlığı anlaşması kapsamında gıda güvenliği ve bitki sağlığının temini konusunda gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

4- Sonuç

Tarım sektörü, iç ve dış girdi ve tüketim talebinin karşılanması açısından Türkiye ve Sakarya'nın GSYİH' sı içinde önemli bir paya sahiptir. Türkiye başta AB ülkeleri olmak üzere pek çok ülkeye tarımsal ürün ihracatı gerçekleştirmektedir.

Bu kapsamda Sakarya ilinde iklim ve hava koşullarının uygun olması tarımsal üretim için uygun ortam oluşturmakta, bulunduğu bölge itibariyle iç talebin önemli kısmını karşılamaktadır.

Ancak ilde tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması tarla tarımını sınırlamakta, bahçe tarımını ön plana çıkarmaktadır. Üretimin verimlilik esasına göre gerçekleştirilmesi büyük önem arz etmektedir. İlde tarımsal işletme ölçeklerinin dikkate alınarak öne çıkan başta seracılık olmak üzere iç ve dış mekân süs bitkiciliğinin geliştirilmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir.

Sakarya ili tarımsal ürün ihracatı açısından ortalama olarak % 3 dolayında bir paya sahiptir. Bu oran Türkiye' deki diğer illere göre ortalamanın üzerindedir. Dışa dönük üretimin ve ürün çeşitliliğinin artırılması gerekmektedir. İhracatta öne çıkan ürünler ise başta hububat, bakliyat, yağlı tohumlar ve mamulleri olmak üzere meyve, sebze ve mamulleri, fındık ve mamulleri, tavuk eti ve ürünleri, iç ve dış mekân süs bitkileridir.

İlin dış ticaretinin artırılması, herhangi bir sorunla karşılaşılması için günümüzde sorun oluşturan sağlık, çevre gibi uluslararası standartlara ve düzenlemelere uyum sağlanması, gıda güvenliği ve bitki sağlığının temini konusunda gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Kaynakça

- AYDIN B.(2009), *"Tarımsal Dış Ticaret Değişim"*, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.
- BABADOĞAN G. (2000), *" Tarım ve Gıda Ürünleri ihracatımızda Karşılaşılan Tarife Dışı Teknik Engeller"*, İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Uzmanlık Tezi, Ankara 2000.
- Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı,(2015), *"2015 Yılı Ocak Dönemi Dış Ticaret Verileri"*: <http://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Link/38/Tarimsal-Dis-Ticaret>.
- KÜLÜNK M. (Ekim 2004), *"Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Engeller İhracatçılarımızın Karşılaştığı Zorluklar"*, Çınar Gümrükleme Hizmetleri Ltd. Şti, Erkam Matbaası.
- OGUZ B. (2004), *"Uluslar arası Ticarete Korumacılığın Kaldırılmasının İç ve Dış Piyasalarda Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri"*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.

- Sakarya Ticaret Borsası, “Sakarya’da Tarım ve Hayvancılık Sektör Analizi ve Öneriler Raporu Projesi”, 2015.
- “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, Sakarya Tarım İl Müdürlüğü, Sakarya.
- “2015 Yılı Faaliyet Raporu”, Sakarya Tarım İl Müdürlüğü, Sakarya.
- “Sakarya Tarım Master Planı”, Sakarya Tarım İl Müdürlüğü, Sakarya.
- “2002 - 2014 Yılı Karşılaştırmalı Sakarya Ekonomisi”, SATSO, Sakarya.
- TÜSİAD, (1998), “Dış Ticarete Çevre Koruma Kaynaklı Tarife Dışı Teknik Engeller ve Türk Sanayi için Eylem Planı”, Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği-Ağustos 1998- Yayın No. TÜSİAD-T/98-233.
- “GATT- “Ticarette Teknik Engeller Anlaşması”,
<http://www.teknikengel.gov.tr/ktmlite/files/uploads/Tbtturkce.doc>, DTM Dış
Ticarette Standardizasyon Gn. Md. Ankara.